

ЗАСВАЕННЕ БЕЛАРУСКАЙ МЕДЫЦЫНСКАЙ ЛЕКСІКІ ВА ЁМОВАХ БІЛІНГВІЗМУ Ё РЭСПУБЛІЦЫ БЕЛАРУСЬ: АД ПРЭЦЭДЭНТНЫХ ФЕНОМЕНАЎ ДА СЛОЎНІКА ТЭРМІНАЎ

Рубанік Вікторыя Алегаўна, Беларусь

Беларускі дзяржаўны медыцынскі ўніверсітэт, Беларусь, Мінск

Навуковы кансультант – старшы выкладчык Носік А.А.

Анатацыя. Разглядаюцца шляхі засваення медыцынскай лексікі ва ўмовах білінгвізму: аўтаматычнае засвойванне моўных адзінак з прэцэдэнтных рускіх выказванняў і суаднясенне іх з беларускімі адпаведнікамі, знаёмства з інтэрнацыянальнымі тэрмінамі грэка-лацінскага паходжання, фарміраванне беларуска-рускага слоўніка медыцынскіх тэрмінаў.

Ключавыя словы: беларуская медыцынская лексіка, білінгвізм, прэцэдэнтны феномен, слоўнік медыцынскіх тэрмінаў.

Вывучэнне прафесійнай лексікі будучымі ўрачамі скіравана на іх далейшае камунікатыўнае развіццё, фарміраванне здольнасцей ажыццяўляць камунікацыю ў прафесійнай сферы і разумець вузкаспецыяльныя тэксты. Для карэнных жыхароў Беларусі ўласцівы білінгвізм, таму што ў краіне дзве дзяржаўныя мовы. Гэта асаблівасць уплывае на слоўнікавы запас кожнага беларуса, які з маленства чуе як беларускія, так і рускія словы і аўтаматычна засвойвае значэнні моўных адзінак. У паўсядзённых зносінах чалавек размаўляе пераважна на той мове, якая ўжываецца ў яго асяроддзі, але пасіўна сфарміраваны лексічны мінімум дазваляе разумець многія паняцці нават з такой вузкаспецыяльнай сферы, як медыцына. Крыніцы гэтай моўнай кампетэнцыі часткова знаходзяцца ў прэцэдэнтных феноменах.

Вікіпедыя дае такое азначэнне прэцэдэнта: «Прэцэдэнт (ад лац. *praecedens* «папярэдні») – выпадак або падзея, якія мелі месца ў мінулым і якія служаць прыкладам або падставай для наступных дзеянняў у сучаснасці». [<https://ru.wikipedia.org/wiki/Прэцедэнт>].

На падставе навуковых даследаванняў В.Г. Кастамарава, Н.Д. Бурвіковай вылучым асноўныя характарыстыкі прэцэдэнтных феноменаў (ПФ):

1) прэцэдэнтны феномен – гэта завершаны і самадастатковы вынік дзейнасці мовы, сума значэнняў кампанентаў якога не заўсёды роўная яго сэнсу, паколькі сутнасць прэцэдэнтнага выказвання заключаецца не ў літаральным значэнні лексічнага складу, а ў тых культурных асацыяцыях, якія ён выклікае;

2) прэцэдэнтныя феномены добра знаёмыя любому прадстаўніку той ці іншай нацыянальна-культурнай супольнасці;

3) прэцэдэнтныя адзінкі адсылаюць да ўжо вядомага вобразу або сітуацыі, напамін пра якія можа быць укамплектаваны ў слова, імя, выказванне, якія выступаюць як сведчанне больш шырокага культурнага кантэксту [1].

У дыяпазон прэцэдэнтных тэкстаў уваходзяць цытаты, назвы мастацкіх твораў, прыказкі і прымаўкі, крылатыя выразы, фразеалагізмы, лозунгі і інш.

Праблемы захавання здароўя заўсёды турбавалі людзей, таму шмат цікавага можна знайсці ў беларускім фальклору, а захавалася шмат прыказак і прымавак, у якіх гаворыцца пра здароўе, хваробы, іх прыкметы і лекі. Вось напрыклад:

А мая доля не шчарбатая.

Гразь – не кароста, сорам – не дым.

Абы галава, а шолудзі будуць.

Усякаму свая рана баліць.

Пі халодную воду, не будзеш хварэць да роду.

Сон лепш усялякага зелля.

Каб тыя лекі згінулі на векі.

Заразу заражаю выганяюць.

Ногі ў хваробе не шкодзяць – усе пераходзяць.

Глянуйшы ў твар, не пытайся пра здароўе.

Гульня ў маладосці дае хваробу на чужыя косці.

Нуда хужэй хваробы.

Як на душы, так і на целе.

Што зашкодзіла, тым і лячыся [3].

Трасца нікому не здасца: сем лет патрасе а на той свет занясе.

Адно гарачка, другое балячка.

Кашаль – хвароба не ліхая, але хата не ўціхае.

Хрыпае ў грудзях – не быць на людзях.

Пярхота ды чыхота – не свая ахвота.

Гнятуха, можа, горш трасухі, дарма што сестры.

Як не балела брушка, так не баліць і душка.

Слабаму жывату і вада завада.

Еў бы раток, каб прыняў жываток. [2]

Як ведаем, фразеалагізмы – гэта заўсёды складаныя канструкцыі, яны адрозніваюцца ад свабодных словазлучэнняў пастаянствам свайго саставу (кампаненты нельга змяняць), узнаўляльнасцю і прадказальнасцю, непранікальнасцю структуры, замацаванасцю парадку слоў. Шмат фразеалагізмаў маюць адпаведнікі ў рускай мове, а словы, якія выкарыстоўваюцца ў медыцыне, не адрозніваюцца ад рускіх: *на бордзую руку – на скорую руку; на свае вочы – своими глазами; на злом галавы – сломя голову; скруціць шыю – свернуть шею; ад'яць сэрца – терзать сердце; і брывом не вядзе – и бровью не ведет; натапырыць вушы – наострить уши; чмурыць галаву – дуриет голову кому-нибудь; як гара з плеч звалілася – как гора с плеч свалилась; хоць вока выкалі – хоть глаз выколи; мароз па скуры – мороз по коже; трымаць язык за зубамі – держат язык за зубами.*

Значэнне некаторых беларускіх слоў без цяжкасцей высвятляецца пры супастаўленні фразеалагічных адзінак з рускай мовы: *твар у твар – лицом к лицу; у карак (каршэнь) гнаць – гнать в шею; відаць як на далоні – видно как на ладони.*

Але есць варыянты фразеалагічных выказванняў, якія адрозніваюцца па лексічным нападуненні, напрыклад: *карак надарваць* (бел.) – *живот надорвать* (рус.). Ва ўмовах білінгвізму беларусаў падобныя прыклады парушаюць уяўленне аб функцыянаванні фразеалагічных выказванняў.

Трэба адзначыць, што вялікая колькасць медыцынскіх тэрмінаў мае грэка-лацінскае паходжанне і з'яўляецца інтэрнацыянальнай. Але кожная мова мае і свае асаблівыя паняцці. Зацікаўленасць вызывае пласт лексікі, якая ўключае назвы частак цела чалавека. Дзеля гэтага мы спрабавалі скласці міні-слоўнік прафесійнай лексікі ўрача. Большасць тэрмінаў супадае з рускімі эквівалентамі: *мозг* – *мозг*; *тулава* – *туловище*; *цемя* – *темя* (часть поверхности головы, расположенная между лобной и затылочной областями); *кроў* – *кровь* і інш. Але есць і істотныя адрозненні, напрыклад:

вока – *глаз*;

вусны – *губы*;

іклы – *клыки*;

залоза – *железа*;

карак – *задняя часть шеи*;

крыж – *крестец*;

лыткі – *икры ног*;

нырка – *почка*;

пазногці – *ногти*;

паха – *подмышка*;

сіпатасць – *сиплость*;

сківіца – *челюсть*;

скронь – *висок*;

скура – *кожа*;

страўнік – *желудок*;

сцягно – *бедро, ляжка*;

цяжарная – *беременная* (от русского «бремя», *тяжесть*).

Лексічны мінімум, які дазваляе весці гаворку аб захворваннях і фізічным стане людзей, уключае наступныя словы:

(за)нядужыць – *(за)болеть*;

апёк – *ожог*;

атрута – *яд*;

атручэнне – *отравление*;

безнадзейны – *безнадежный*;

быць у непрытомнасці – *быть без сознания*;

вага – *вес*;

ваніты – *рвота*;

ванітаваць – *тошнить*;

дадатн, станоўчы – *положительный*;

даследаванне – *исследование*;

задышка – *одышка*;

заняпад – *упадок*;

запаленне – воспаление;
заспакаляльныя сродкі – успокоительные средства;
застудзіць/застудзіцца – простудить/ простудиться;
знясілець – обессилеть;
лекі – лекарство;
млосць – дурнота;
млосць / млосна – дурнота / дурно;
небяспека – опасность;
непакоіць – беспокоить;
носьбіт – носитель;
нядужыцца – нездоровится;
пацярпелы – потерпевший;
пухліна – опухоль;
радзімка – родинка;
скарга – жалоба;
скардзіцца – жаловаться;
скурнік – кожник, дерматолог;
спасці з цела / твару – похудеть / подурнеть;
стан – состояние;
страціць прытомнасць – потерять сознание;
сухоты / хворы на сухоты – туберкулез / болен туберкулезом;
ужываць – применять, использовать;
хворы – больной;
хуткая дапамога – скорая помощь;
ціск – давление;
вагі – весы;
шпіталь – госпиталь.

У народзе недарэмна гавораць: «Слова і лечыць, і калечыць». Засваенне беларускай медыцынскай лексікі значна пашырае круггляд сучаснага беларускага ўрача і дазваляе добра разумець сваіх беларускамоўных пацыентаў, пазбягаць камунікатыўных бар'ераў, ствараць атмасферу добрачытлівасці і шчырасці, выкарыстоўваць медыцынскую рыторыку як першую дапамогу ў барацьбе з хваробамі.

Літаратура

1. Костомаров, В.Г., Бурвикова, Н.Д. Как тексты становятся прецедентными / В.Г. Костомаров, Н.Д. Бурвикова // Русский язык за рубежом. – 1994. – № 1. – С. 73–76.
2. Ліцвінка, В.Д., Царанкоў, Л.А. Слова міма не ляціць / В.Д. Ліцвінка, Л.А. Царанкоў. – Мінск, Універсітэцкае, 1985. – С. 3 – 12.
3. Малы руска-беларускі слоўнік прыказак, прымавак і фразем / Укладальнік: Зьміцер Санько. – Менск: Навука і тэхніка, 1991.

**ASSIMILATION OF BELARUSIAN MEDICAL VOCABULARY IN THE
CONDITIONS OF BILINGUALISM IN THE REPUBLIC OF BELARUS:
FROM PRECEDENT PHENOMENA TO DICTIONARY OF TERMS**

Rubanik Viktoria Olegovna, Belarus

Belarusian State Medical University

Belarus, Minsk

Scientific Supervisor: Senior Lecturer Nosik A.A.

Abstract. The ways of development of medical vocabulary in bilingualism conditions are studied, such as the automatic assimilation of linguistic units with precedent Russian sayings and their correlation with Belarusian equivalents, the acquaintanceship with international terms of Greek-Latin origin, the formation of the Belarusian-Russian dictionary of medical terms.

Keywords: *Belarusian medical vocabulary, bilingualism, precedent phenomenon, dictionary of medical terms.*